

НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ В ПТНЗ

Верченко Надія Вікторівна

Інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників (м. Донецьк)
Університету менеджменту освіти

Сьогодні відповідно соціально-економічного розвитку України існує суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі нестандартні рішення. Нажаль, на сучасне виробництво приходять випускники ПТНЗ, що не здатні самостійно розв'язувати проблеми, їм бракує творчої уяви, ініціативи, винахідливості. Такий стан справ вимагає якісно-нового підходу до підготовки молоді до життя.

В теперішній час в ПТНЗ України педагогічний процес відбувається на основі двох протилежних парадигм освіти: «знанієво-орієнтованої», яка стримує та збідняє професійний розвиток учнів, й «особистісно-діяльнісної», яка визначає цінність соціалізації учня в нових умовах суспільства. Традиційна система освіти, що має знанієво-орієнтований характер та предметну центрованість, неспроможна забезпечити виконання соціального замовлення сучасного суспільства «розвиток людини, яка вміє спочатку самостійно вчитись, а потім самостійно і творчо працювати і жити» [6, 7]. «Знанієво-орієнтований підхід до учня як «об'єкту» навчання і виховання сприяв його відчуженню від навчання, перетворив його з мети в засіб роботи навчального закладу. В наслідок чого навчання втратило сенс для учня, знання виявились зовнішніми по відношенню до його реального життя. Протиріччя між вимогами суспільства до особистості та її реальними якостями потребує реформуванні освіти на засадах гуманістичної педагогіки, стратегічним напрямом якої є розвиток індивідуально неповторної ініціативної, творчої особистості учня.

В концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні зазначено що в професійних навчальних закладах «процес професійного навчання і виховання здійснюється на основі особистісно-діяльнісної парадигми сучасної освіти» [5].

В центрі особистісно-діяльнісного підходу – особистість, того хто навчається, його самобутність, самоцінність, суб'єктивний досвід, що спочатку розкривається, а потім узгоджується із змістом навчання. Ведучими принципами навчання стають – самостійність, активність і усвідомлення пізнання. Партнерський (демократичний) педагог спрямовує навчальний процес на підставі діалогічної стратегії міжособистісних впливів, розділяє свої повноваження з учнями; співпрацює з групою. Педагог зосереджує свою увагу на конструктивній взаємодії учнів, припускає існування різних поглядів у групі, керує групою так, що вона стає більш самостійною, при необхідності дає поради учням щодо реалізації нових ідей та можливих рішень, дозволяє групі обирати найбільш прийнятні методи навчання, є активним спостерігачем, крок за кроком підводить учнів до вирішення складних завдань. І якщо основне питання дидактики: «Чому і як навчати?» традиційно ставиться перед вчителем, то тепер це питання звертається і до учня, вірніше, ним самим до себе: «Чому і як навчатися?», і відповідь на нього, звичайно, завжди має індивідуально-особистісний характер, що вказує на його активну суб'єктивну позицію і в учінні, і в освіті, і в майбутньому професійному житті.

Головними складовими такого процесу навчання є:

- доступність, практична значимість змісту навчання;
- відсутність тиску на учнів;
- позитивне відношення до помилок учнів;
- навчання у «співпраці»;
- відповідальність учнів за свої дії;
- повага між суб'єктами навчального процесу.

За таких умов навчання педагог приймає учнів такими, які вони є; довіряє та підтримує учнів; цікаво пояснює та спонукає зацікавленість до навчання; заохочує до активної співпраці; встановлює критерії оцінювання, контролю (за зразком або рівнем особистісних досягнень); допомагає у підбитті підсумків, результатів загальної роботи.

Таким чином, формується ініціативна, самостійна творча особистість, яка не боїться брати на себе зобов'язання і може сміливо самореалізуватись в особистісному й професійному житті.

Теоретичні основи особистісно-діяльнісного підходу було закладено в працях Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Б.Г. Ананьєва, в яких особистість розглядається як суб'єкт діяльності, яка сама формується в діяльності і спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності і спілкування.

Особистісно-діяльнісний підхід виступає в єдності його особистісного і діяльнісного компонентів.

Особистісний компонент особистісно-діяльнісного підходу передбачає врахування вікових, статевих, національних, індивідуально-психологічних особливостей учня, що здійснюється через зміст і форму навчальних завдань, через характер спілкування з учнем, з метою стимулювання його активності, підтримки та спрямування навчальної діяльності без зайвого фіксування на помилках, невдачних діях [7].

Навчання – це система двох реальностей – діяльності педагога і діяльності учня. Відповідно висновку Д.Б. Ельконіна навчальна діяльність спрямована на розвиток і саморозвиток суб'єкта цієї діяльності, визначається подвійною спрямованістю особистісно-діяльнісного підходу: з позиції педагога і з позиції учня, а тому треба не тільки враховувати, але і спеціально організовувати в процесі навчання цілий ряд індивідуально-психологічних характеристик учня: мотивацію, здібності, самооцінку, комунікативність та інші.

Особистісно-діяльнісний підхід з позиції педагога означає організацію і керування цілеспрямованою навчальною діяльністю учня «в загальному контексті його життєдіяльності – спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу навчання для розвитку творчого потенціалу особистості» [3, 86]. Особистісно-діяльнісний підхід передбачає рівнопартнерське навчальне співробітництво педагога і учня в сумісному вирішенні учбових задач

на основі діалогу, тобто рефлексивної взаємодії. Інформаційно-контролюючі функції педагога все більш поступаються місцем, власно координаційним.

Особистісно-діяльнісний підхід з позиції учня передбачає:

- забезпечення безпеки особистісного прояву учня у всіх навчальних ситуаціях;

- створення умов для його особистісної самоактуалізації та особистісного росту;

- формування активності самого учня, його готовності до навчання, до вирішення проблемних завдань на основі рівнопартнерських, суб'єкт-суб'єктних відносин довіри з педагогом;

- єдність зовнішніх і внутрішніх мотивів навчання (зовнішній мотив досягнення, внутрішній – пізнавальний мотив);

- прийняття учнем учбової задачі і відчуття задоволення від її рішення у співробітництві з іншими учнями, що сприяє розвитку не тільки почуття компетентності але й афіліації (належність групі), як компонентів власної гідності, почуття впевненості у собі, як передумови самоактуалізації;

- розвиток не тільки професійної компетентності учня, але й його особистості в цілому, що виявляється завдяки переходу зовнішнього у внутрішнє в учня, у формуванні саморегуляції, самооцінювання тощо.

Все вищезазначене визначає актуальну проблему – проблему зміни позицій викладача як інформатора, джерела знань, контролера на позицію фасілітатора; проблему створення учбових ситуацій розкріпачення людини, зняття соціальних бар'єрів, що утруднюють педагогічне спілкування та інше.

Навчання як засіб не може бути самоцінністю. Воно виконує освітню функцію, але основне його призначення – бути засобом розвитку учня, сприяти його освіті і самоосвіті, вихованню і самовихованню. Можливості навчання в тому, на скільки воно реалізує функції освіти, розвиваючи учня [4, 22].

Освітні технології, в яких має місце особистісно-діяльнісний підхід, відповідають таким критеріям:

- гарантують досягнення кожним учнем більш високих результатів у навчальній діяльності порівняно з традиційними системами;

- створюють реальні умови для само актуалізації і самореалізації особистості;

- не допускають психічного і фізіологічного перевантаження.

Цим критеріям відповідають технології проблемного, дистанційного, розвивального, інтерактивного навчання.

Організація навчального процесу проблемного уроку базується на принципі проблемності. При проблемному навчанні викладач спеціальними методичними прийомами включає учнів в активну, інтелектуальну діяльність з самого початку уроку, і тоді знання не даються в готовому вигляді, а набуваються ними в процесі самостійної пізнавальної діяльності в умовах проблемної ситуації. Учень стає суб'єктом свого навчання і як результат у нього створюються свої знання і здобувається спосіб дій. Таке навчання вимагає відповідного конструювання дидактичного змісту матеріалу, що повинен бути представлений як ланцюг проблемних ситуацій [1].

Інтерактивне навчання - це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного вирішення навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів.

Різновиди інтерактивних технологій:

- ігрові (ділова гра, рольова гра, ігрове проектування);
- проектні (групова проектна діяльність);
- тренінгові (груповий тренінг);
- імітаційні розвивальні (вирішення конкретних ситуацій, вирішення виробничих завдань, імітаційні вправи, імітаційний тренінг);
- не імітаційні розвивальні (проблемна інтерактивна лекція, семінар, проблемна бесіда, мозкова атака, дискусія, майстерня).

Практика показує, що при використанні інтерактивних технологій, учні запам'ятовують 80 % того, що висловлювали самі й 90% того, що робили самі.

Поліпшується не тільки запам'ятовування матеріалу, але і його ідентифікація, використання у повсякденному житті. Таке навчання сприяє розвитку таких особистісних якостей як комунікативність, співробітництво, вміння відстоювати свою точку зору, йти на компроміси тощо.

Дистанційне навчання ґрунтується на використанні спеціальних комп'ютерних технологій і засобів Internet для оптимального управління процесом навчання. Провідним принципом дистанційного навчання є принцип інтерактивності: суб'єкт учіння має реально відчувати впродовж вивчення курсу, що його навчальна діяльність відбувається сумісно з відповідною діяльністю викладача.

Дистанційне навчання передбачає: оптимізацію змісту електронних навчальних курсів; розробку комп'ютерних технологій навчання, що оптимізують навчальну діяльність і інтенсифікують процес опанування матеріалу; створення системи контролю засвоєння знань, що забезпечує неперервне і ефективне управління процесом навчання. Виправдовує себе такий варіант: 15-20 хв. роботи з теоретичним матеріалом, потім 5-7 хв. самоперевірки за допомогою відповідного тесту рівня засвоєння знань, після чого 20-25 хв. виконання практичних завдань і 5-10 хв. спілкування з комп'ютером у діалоговому режимі з метою перевірки якості засвоєння і подальшого закріплення набутих знань [4, 25].

Дистанційна освіта має реальні можливості запропонувати суб'єкту освіти індивідуалізовану систему навчання, яка відповідає його пізнавальним можливостям і особистісним спроможностям.

Технологію розвивального навчання розроблено на основі ідей Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, Л.В. Занкова про самовдосконалення учня в процесі навчання, тобто розвиток дитини як суб'єкта особистісної діяльності [2]. Структура розвивального уроку складається з таких компонентів:

- оцінка того, що може учень (діагностування актуального розвитку);
- створення ситуації успіху через особистісну мотивацію;
- практичне завдання, яке може виконати кожен учень;

- рефлексія способу дії, обговорення того що зроблено.

Головною метою розвивального навчання є формування активного, самостійного творчого мислення учня і на цій основі поступового переходу в самостійне завдання. При цьому відбувається самовдосконалення та самовираження дитини.

В умовах особистісно-діяльнісного підходу у навчанні ставиться і вирішується головна задача освіти – створення умов розвитку гармонічної, морально-досконалої, соціальноактивної через активізацію внутрішніх резервів, професійно-компетентної та саморозвиваючої особистості. Навчання «преломлюється» через особистість учня, його мотиви, ціннісні орієнтації, цілі, інтереси, перспективи тощо, воно приймає та співвідноситься з ними. Таким чином особистість становиться в центрі навчання.

Тому, відповідно вимог сьогодення для педагогів актуальним є прийняття цінності особистісно-діяльнісної парадигми освіти, яка забезпечує якісну підготовку всебічно розвинутого компетентного учня - фахівця для життя і роботи в сучасному суспільстві

Література

1. Верченко Н.В. Методика організації та проведення професійно спрямованого проблемного уроку / Н.В. Верченко – Донецьк; ДІПО ІПП, 2006. – 48 с.
2. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения/В.В. Давыдов. – М., 1996.-544 с.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология/И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2008.-384 с.
4. Зязюн І.А. Освітня парадигма – тип культурно-історичного мислення і творчої дії суб'єктів освіти / І.А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: зб.наук.праць. – К., 2003. – С. 15-30.
5. Концепція розвитку професійно-технічної / професійної освіти в Україні // Освіта України. – 2004. - №56-57. – С.3-5.
6. Освітні технології: Навч. метод. посібник / О.М.Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За ред. О.М. Пехоти. – К.: Вид-во А.С.К., 2003. – 255 с.
7. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С. Якиманская. – М., 1996.